

**Лялька з тканини як
самобутнє явище у
побуті та мистецтві
українців.**

**(конспект відкритого уроку
у 5 класі)**

**Княгининський ліцей
Вчитель: Погранична Мирослава.**

Тема: Лялька з тканини як самобутнє явище у побуті та мистецтві українців.

Уособлення образу людини в ляльці. Конструктивні особливості стародавніх ляльок.

Обрядово-магічні функції. Традиційні типи хатніх вузлових ляльок.

Мета:

навчальна: навчити конкретним трудовими навикам при роботі з тканиною, нитками, на прикладі виготовлення ляльки – мотанки;

виховна: познайомити учнів із історією появи народної ляльки, з обрядами і традиціями, пов'язаними з виготовленням ляльок; прищепити інтерес до культури своєї

Батьківщини, до витоків джерел народної творчості;

розвиваюча: розвивати творчі здібності учнів та їх образне мислення, творчі здібності.

Дидактичні засоби: зразки ілюстрації; фотографії національних костюмів, інструкційні картки

по виготовленню ляльки, презентація.

Інструменти та матеріали: клапті білої тканини та різнокольорової, нитки різнокольорові,

тасьма, ножиці.

Тип уроку: комбінований.

Хід уроку

I. Організаційний момент. (1хв)

Перевірка наявності учнів та готовності їх до заняття.

Любі діти, добрий день!

Зичу праці і пісень,

А ще, друзі, всім бажаю –

Сил, натхнення на весь день!

Всі за парти ми сідаємо,

До роботи приступаємо.

Щоб помилок уникати,

Треба пильність розвивати!

Подивилися на мене,

Усміхнулися усі:

Хто готовий до роботи?

Хто бадьорий?.. Молодці!

Щоб урок пройшов не марно,

Треба сісти рівно й гарно.

II. Актуалізація опорних знань. (3 хв)

- Діти, скажіть будь-ласка, а чи вважаєте ви себе дорослими людьми? А чим ви гралися, коли були маленькими і хто з вас знає, що означає слово «лялька»?

Лялька — дитяча іграшка у вигляді людини або тварини.

Приєм "Мозковий штурм":

? Яка у вас найулюбленіша іграшка?

? Як вона до вас потрапила?

? Де раніше діти брали іграшки?

Кожна з нас пам'ятає себе маленькою дівчинкою, і свою улюблену ляльку. Яку вона і годувала, і вкладала спати, була їй власне мамою.

III. Мотивація навчальної діяльності учнів. (3хв)

У кожного народу звісно є свої особливі ляльки. Нажаль у нашому сучасному світі діти граються якими завгодно іграшками, лише не своїми.

Наприклад, всім відома лялька-барбі вже існує понад 50 років. Ці ляльки заповнили весь ринок. Всі діти, дорослі так захопилися цими ляльками, що вже самі забулися що таке українська лялька. А особливо яка наша Сумська, Слобожанська.

Чому ми так мало знаємо про українську ляльку? Власне як і про інші національні атрибути. Це питання сьогодення - найболючіше! Тому саме сьогодні ми з вами і дізнаємось

про особливості стародавньої української ляльки. Навчимося конкретним трудовими навикам при роботі з тканиною, нитками, на прикладі виготовлення ляльки – мотанки; познайомимось із історією появи народної ляльки, з обрядами і традиціями, пов'язаними з виготовленням ляльок.

Тема нашого уроку «Лялька з тканини як самобутнє явище у побуті та мистецтві українців». Запишемо у зошити.

(презентація)

Епіграф уроку:

«Моя лялька-мотанка
Ниточкою змотана,
Оберіг мій на землі,
Талісман мені в житті!»

Вправа «Мої очікування»

У Вас на робочих столах у кожного знаходиться аркуш з намальованою квіткою. Уважно розгляньте та виберіть:

Ваш настрій до початку уроку – поставте

на пелюстці - I

Під кінець уроку - II

Фіолетова пелюстка - піднесений настрій

червоний - захоплений настрій

помаранчевий - бадьорий настрій

жовтий - прийнятний настрій

зелений - спокійний настрій

блакитний - сумний настрій

чорний - поганий настрій

IV. Викладення нового навчального матеріалу. (18 хв)

Та насамперед не потрібно забувати, що лялька-мотанка прадавній слов'янський оберіг. Тож до її виготовлення треба ставитися з великою відповідальністю. Без спеціальних знань не обійтись.

(презентація)

Лялька-мотанка (або вузликова лялька) є прадавнім сакральним оберегом.

Їй вже майже 5000 років, вона з'явилася з тих пір, як почали вирощувати льон.

Перша лялька-мотанка була виготовлена більше 5 тисяч років тому. Такі ляльки можна знайти в будь-якій країні.

Це була не просто іграшка. Вважалося, що вона захищала людину від неприємностей та бід. Ляльку часто використовували у ритуалах. При виготовленні ритуальної ляльки в неї вплітали все те, від чого людина хотіла позбутися (біди, хвороби), і спалювали на вогнищі, або топили у воді.

(презентація. Слайд 4)

При розкопках Помпей були виявлені численні лялькові лавки із збереженим товаром. Ляльковим ремеслом займалися не тільки гончарі, але і знамениті скульптори й різьбярі по дереву.

У Єгипті знайдена римська ганчір'яна набивна лялька: виконана з грубого полотна та набита клаптиками і папірусом. Дітки часів Римської імперії грали не тільки ляльками.

Достеменно відомо, що в Древньому Римі були лялькові будиночки з мініатюрними меблями, іграшкові звірики, солдатика, вовчки (дзига по-нашому), кульки і холо-хупи... Виготовлялися ляльки з обпаленої глини (найдешевший варіант), а також з кістки, дерева, воску, бурштину, бронзи, міді і навіть срібла з золотом. Подібно грецьким лялькам, римські робилися голенькими, без одягу. Дана ганчір'яна лялька чудово складена - подивіться на пропорції! Руки зроблені з скрученого лляного полотна (нагадує стародавні слов'янські), кольорова вовняна тканина, нині майже втрачена, покривала обличчя і тіло.

До кінця не ясно, жінка це або чоловік. Лялька збереглася тільки завдяки посушливому єгипетському клімату, на підставі єгипетських знахідок епохи Стародавнього Риму ми можемо зробити висновок, що лялька була дуже популярна, ця популярність притаманна їй до сих пір на території сучасної Італії.

(презентація)

Ляльок можна було бачити в будь-якій селянській хаті. Вони виконували різні функції - охороняли житло, дітей, сон, берегли господарство. Діти любили ними бавитися.

(презентація)

Мотанка відрізняється від звичайної іграшки відсутністю обличчя. За уявленнями язичників через обличчя в ляльку вселяється душа. А душа буває доброю чи поганою.

(презентація)

Матеріалами для виготовлення служать натуральні матеріали (сіно, солома, дерево, трави, сухе листя, насіння, зерна). Прикрашали мотанку народними орнаментами та вишивкою.
(презентація)

Народ вірив, що в мотанці знаходиться дух предків і що вона може передавати досвід з покоління в покоління. Українці вважали, що цей символ приносить їм багатство та успіх.

Секрети виготовлення ляльок передавалися в родині від матері до дочки. Коли дівчина виходила заміж, мати дарувала їй ляльку-мотанку, як оберіг для нової домівки. Хворій дитині давали пограти з лялькою. Після чого її знищували. У народі вірили, що вона вбере в себе її недугу. Коли дитина виростала, її місце в колисці займала лялька. Вона охороняла це місце від нечистої сили до народження наступної дитини. На Різдво виготовляли спеціальних ляльок із зерна. Вони символізували добрий урожай.

(Презентація)

Хрест на обличчі має символічне значення, адже це знак сонця, знак духовного єднання неба та землі, чоловічого та жіночого начала. Тому такі ляльки є оберегами для сім'ї, вони сприяють гармонії в родині, порозумінню між чоловіком та жінкою.

Існувало три типи ляльок-мотанок: немовля, баба-берегиня, наречена.
(Презентація)

**Існувало три типи
ляльок-мотанок:**

- немовля,
- баба-берегиня,
- наречена.

При народженні дитини українці виготовляли **ляльку-немовляти**. Лялька виконана у вигляді немовляти в пелюшках. Її укладали в ліжечко поряд з дитиною для охорони її сну та здоров'я.

(Презентація)

Лялька-немовля

При народженні дитини українці виготовляли ляльку-немовляти. Лялька - закрутка виконана у вигляді немовляти в пелюшках. Її укладали в ліжечко поряд з дитиною для охорони її сну та здоров'я.

Баба-берегиня допомагала оберігати достаток сім'ї. У середину ляльки вкладали монети, зерно, вовну для збереження домашнього тепла, отримання хорошої вовни овець та грошового достатку.

(Презентація)

Баба-берегиня

**Баба-берегиня допомагала
оберігати достаток сім'ї.
У середину ляльки
вклали монети, зерно,
вовну для збереження
домашнього тепла,
отримання хорошої вовни
овець та грошового
достатку.**

Лялька-наречена захищала дівчат від пристриту і підтримувала їх. Цю ляльку багато одягали і прикрашали, так як вона символізувала придане нареченої і привертала багатого нареченого.

(Презентація)

Лялька-наречена

**захищала дівчат від
пристриту (переляку) і
підтримувала їх.
Цю ляльку багато одягали і
прикрашали, так як вона
символізувала придане
нареченої і привертала
багатого нареченого.**

Мотанку пов'язують з уявленнями про життя і небуття, з досвідом минулих поколінь та їх зв'язком з майбутніми поколіннями. Мотанка пов'язана з усіма аграрними святами. Її роблять на Колодія, наприкінці Масниці (як уособлення зими, яку спалюють), на Івана Купала (лялька Марена). Її сакральне значення збереглося.

Зараз і ознайомимося. Які ще бувають види ляльок-мотанок.

(Повідомлення учнів супроводжується презентацією)

Мотанка-матуся

Мотанка - матуся – одна з найдобріших і найулюбленіших майстринями ляльок. Вона символізує головне призначення жінки - дати життя новій людині, піклуватися, захищати та оберігати малюка все своє життя.

Лялька з діточками нагадує іконописний образ Богородиці. Її дарують новоствореним сім'ям. Ганчіркову ляльку – берегиню, вироблену власними руками, мати дарувала донечці перед весіллям, благословляючи таким чином на щасливе заміжжя. Гості теж дарували ляльок з побажанням, щоб в них народилося багато діточок.

Мотанка-матуся

Лялька-багаторучиця

Свою назву лялька отримала за наявність великої кількості рук (п'ять пар рук).

Таку ляльку полюбили господині, її підвішували над пральною чи піччю для того, щоб господиня встигала робити всю хатню роботу. А лялька допомагала їй у цій справі.

Лялька-багаторучиця

Нерозлучники

Обрядова вузлова лялька

В деяких регіонах України таку ляльку дарували молодим під час весілля з побажаннями любові та злагоди, а ще звичайно, щоб молоді завжди були в парі і міцно тримались один одного все своє життя. В тому місті, де з'єднуються дві ручки, примотаний зроблений з ниток кутасик (переважно червоного кольору), який символізує кохання молодят та їхню майбутню дитину.

Нерозлучники

Весільна

Найретельніше готували ляльку для нареченої та напередодні народження дитини. Таку мотанку вбирали дуже гарно. Іноді українці вірили, якщо дітки у великій родині довгий час бавляться мотанкою, треба чекати лелеку...

Якщо для шлюбу, то ляльки виготовляли дуже ретельно. Ляльку вбирали в український стрій, як молоду, робили великий віночок, чи корону, на голову також до ляльки – молоді обов'язково робили пару – молодого, і що ж за весілля без дружб... Також дівчата часто разом з рушниками та сорочками в скриню робили ляль

Коли ж дівчина виходила заміж, то в родині чоловіка дозволялось, допоки в молодят немає діток, гратись лялькою, і чим більше, тим швидше, і тим здоровіші будуть діти. А коли вже народжувалась дівтора, то, звісно, лялька віддавалась їй.

Весільна

Майстерно зроблена, пишно вдягнена лялька є цінним предметом домашнього майна, разом з тим виступаючи посередницею між старшим і молодшим поколіннями, запорукою добробуту, щасливого родинного життя, й захисту від злих сил!

І сьогодні серед розмаїття сучасних ляльок народні ляльки з тканини є особливим видом з неосяжною енергетикою, які цілюще впливають на психіку й здоровий розвиток дитини. Саме тому в наші дні вони стають все більш і більш популярними!

Фізкультхвилинка (презентація)

Щось не хочеться сидіти,
Треба трохи відпочити.
Руки вгору, руки вниз,
Руки в боки, руки так,
Руки вгору, як вітряк.
Вище руки підніміть
І спокійно опустіть.
Плесніть, діти, кілька раз.
За роботу, все гаразд!

VI. Закріплення нових знань (16 хв)(презентація.)

Виготовлення ляльки – мотанки «Пеленашка». Технологічна карта.

4.1. Вступний інструктаж:

- v організація робочого місця, підбір інструментів та матеріалів для виготовлення народної ляльки;
- v правила безпечної праці з інструментами;
- v алгоритм виконання роботи (звернути увагу на послідовність виконання виробу) Додаток 1
- v демонстрування прийомів роботи.

4.2. Самостійна робота учнів.

4.3. Поточний інструктаж

4.4.Заключний інструктаж (короткий аналіз виконуваних робіт,аналіз характерних помилок, які допускали.)

1. Беремо полотно розміром 25х25 см. Всередину кладемо, скручений в кружельце поролон, вату чи шматки тканини. Обмотуємо знизу, роблячи «голову».

2. Беремо полотно розміром 15х15 см. Згинаємо один кут. Робимо хустку.

3. Одягаємо хустку на голівку, обмотуємо знизу.

4. Підгортаємо залишки тканини, міцно обмотуємо, утворюємо постать.

5. Загортаємо ляльку в класот - простирадло. Перев'язуємо її стрічечкою.

6. Лялька готова. Зовнішнім виглядом нагадує немовля. Від цього і назва «Пеленашка»

VII. Підведення підсумків (4 хв)(презентація)

Підведення підсумків

Вправа «Мої очікування»

У Вас на робочих столах у кожного знаходиться аркуш з намальованою квіткою. Уважно розгляньте та виберіть:

Ваш настрій до початку уроку – поставте на пелюстці - I

Під кінець уроку - II

Фіолетова пелюстка - піднесений настрій

червоний - захоплений настрій

помаранчевий - бадьорий настрій

жовтий - приємний настрій

зелений - спокійний настрій

блакитний - сумний настрій

чорний - поганий настрій

На сьогоднішньому уроці ви ознайомились із різними, але між собою подібними техніками виготовлення ляльок. Всі гарно попрацювали практично і теоретично отримаєте різні оцінки за активність.

- 1) Аналіз результатів діяльності.
- 2) Аналіз характерних помилок, які допускали.
- 3) Виставлення вмотивованих оцінок.
- 4) Домашнє завдання: Опрацювати теоретичний матеріал. Замалювати ескіз ляльки, підготувати повідомлення на тему: «Лялька моя перша іграшка»

Технологічна картка виготовлення ляльки – мотанки «Пеленашка»

№ п\п	Послідовність операцій	Зображення
1.	Беремо полотно розміром 25х25 см. Всередину кладемо, скручений в кружельце поролон, вату чи шмати тканини. Обмотуємо знизу, роблячи «голову».	
2.	Беремо полотно розміром 15х15 см. Згинаємо один кут. Робимо хустку.	
3.	Одягаємо хустку на голівку, обмотуємо знизу.	
4.	Підгортаємо залишки тканини, міцно обмотуємо, утворюємо постать.	
5.	Загортаємо ляльку в клапоть - простирядло. Перев'язуємо її стрічкою.	
6.	Лялька готова. Зовнішнім виглядом нагадує немовля. Від цього і назва «Пеленашка»	

Вчитель Погранична Мирослава